

DR. NEUNER'İN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
ECZACILIĞI REFORM ÇABALARINA VE
GALATASARAY'DAKİ MEKTEB-İ TIBBİYE-İ
ŞAHANE'NİN 17 ŞUBAT 1839'DA AÇILDIĞINA DAİR
AVUSTURYA ARŞİV BELGELERİ*

ARSLAN TERZİOĞLU**

Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık teşkilatı ve tıp eğitimini Batılılaş-
tırmak için Sultan II. Mahmud, Paris Elçisi Ahmed Fethi Paşa Viyana'da
iken onun vasıtasıyla Prens Metternich'ten Osmanlı Devleti nezdinde çalış-
şacak Avusturyalı iki dirayetli hekimle bir eczacının araştırılıp bulunması-
nı rica ediyor. Metternich'in özel hekimi Friedrich Jäger von Jaxtthal'in
tavsiyesi üzerine Viyana'da Josephinum'dan mezun iki genç askeri hekim
Dr. Jakop Neuner ile Dr. Karl Ambros Bernard ve eczacı Hofmann bu-
nun için seçilerek Viyana'da kendileri ile mukavele yapılıyor.¹

İstanbul'a gelişleri ile ilgili olarak Avusturya kaynaklarında şu bilgile-
re rastlanmaktadır:

"...3 Aralık 1838'de İstanbul'a gelen Dr. Jakob Anton Neuner, Dr.
Karl Ambros Bernard ve eczacı Anton Hofmann Avusturya Elçisi Bartho-
lomäus Freiherrn von Stürmer tarafından kabul edildikten sonra aynı gün
Avusturya elçilik tercümanı von Adelburg, İstanbul'daki karantina teşkila-
tının başındaki Avusturyalı hekim Dr. Minas ve onun tercümanı Wassil-
jewich'le birlikte Sultan tarafından kabul edilmek üzere at üstünde Top-
hane'deki Saray'a geldiler. Sultan Mahmud II onları kabul ederek Avus-
turya İmparatoru ile aralarında olan büyük dostluktan övgü ile bahsede-
rek, bu Avusturyalı iki hekimle bir eczacının İstanbul'a getirilmesindeki
yardımlarından dolayı Dr. Minas'a teşekkür etti. Dr. Neuner sarayda Sul-
tan'ın şahsi hekimi olarak ve Osmanlı Devleti'nin sağlık teşkilatını reorga-
nize etmekle vazifelendirildi. Sultan'ın yüksek rütbeli bir yardımcısını ve
Sultan'ın ağır hasta olan üçüncü kızı Hatice Sultan'ı başarı ile tedavi eden

* İstanbul'da, 11 Mayıs 1990'da I. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı'nda sunulan teb-
liğdir.

** Prof., Dr.-İng., Dr. Med. Habil., İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp
Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı.

¹ Bu belgeler Başbakanlık Arşivi'nde Nr.46759, g,f,h'de bulunmaktadır.

Dr. Neuner yerini sağlamlaştırdı ve kendisine olan güveni artırdı. Neuner gayet dikkatli bir şekilde hastanelerin ve çok perişan haldeki eczanelerin durumunu düzeltmek için reform hareketlerine girişti. Neuner'in eczanelerin ve ilaç dağıtımının reformu ile ilgili Türkçeye çevrilen plânı Sultan'a sunuldu ve bütün sağlık işlerini inceleyerek bir komisyon teşkil edildi. Böylece başarılı bir başlangıç yapıldı. ..."²

Bu konudaki diğer belgelerle birlikte Viyana'da 1988 yılı Kasım ayında yaptığımız araştırmalarda Haus, Hof und Staats-Archiv'de bulduğumuz 3 Şubat 1839 ve 14 Ağustos 1839 tarihli bununla ilgili şimdye kadar bilinmeyen iki belgede bu bildirimizde bilimsel olarak değerlendirilecektir.

Viyana'da Haus, Hof und Staats-Archiv'deki bu belgelerden 3 Şubat 1839 tarihli olan Dr. Neuner'in İstanbul'daki bu çalışmaları ile ilgili Viyana'ya gönderdiği ilk rapor olup tercümesi aynen şöyledir:

"Kısa bir süre önce Rıza Bey'e halk sağlığı için yeterli olmayan ve bozuk bir düzendeki eczacılık sisteminin düzeltilmesi lâzım geldiğini bildirdim. O da bu durumun düzeltilmesi için bir plân yapmam için bana cesaret verdi. 28 Ocak'ta kendisine ülkedeki eczacılıkla ilgili durumun düzeltilmesi ile ilgili plânımın ana hatlarını şifahi olarak anlattım. Bundan çok memnun kalan Rıza Bey hemen Osmanlı Padişahı'na bunu anlatmak için randevu alarak saraya beraber gittik. Padişah'ın huzuruna çıkan Rıza Bey 10 dakika sonra dışarı çıkarak Padişah'ın beni huzura kabul edeceğini söyledi. İçeri girdiğimde Padişah hazretlerinin günlük kıyafeti içinde bir koltuk üzerinde oturduğunu gördüm.

İçeri girdiğimi farkettilerinde, çok dostça bana yaklaşmamı işaret etti ve nabzına bakmam için elini uzattı ve bende hemen o saniyede nabızlarını kontrol ettim.

Padişah: Zannedersem biraz üşütmüşüm dediler, bende: Nabzınızda hasta olduğunuza dair bir emâre yok diye cevap verdim.

Saray eczacısı Messik'in tercüme ettiği konuşmamız şu şekilde devam etti:

Majesteleri (Padişah): Sizin reform plânınızdan çok memnun kaldım. Arzu ediyorumki, siz ülkemdeki hastaneleri ve eczanelerin durumunu sık sık kontrol ederek araştırın ve bu reformları tatbik edin. Bu işte size diğer

² Constant Von Wurzbach, *Biographisches Lexicon des Kaisertums Österreich*, cilt 21, Wien 1869, s.294-295.

özel hekimlerim Mac Carthy, Constantini ve diğerleri yardım etsinler, Tabii ki eğer siz bunu lüzumlu görürseniz.

Ben önünde eğilerek buna olumlu cevabımı bildirdim.

Majesteleri (Padişah): Bugünkü çalkantılı durumdan ötürü karantina maksadıyla olanlarda pek acele etmeyin.

Ben, buna, şöyle cevap verdim: Bununla ilgili bütün lüzumlu ve dikkat gerektiren hususlara riayet edeceğiz, ama bir veba salgınına karşı hazırlıksız yakalanmamak için gerekli karantina önlemlerini de alarak, hiç olmazsa İmparatorluğun başkentini korumak için, salgını başlayacağı yerlerden tecrit etmekle ilgili bütün önlemlerin yapılmasını da yararlı addediyoruz. Majesteleri (Padişah) bu görüşümden memnun kaldıklarını belirttikten sonra bana “kendilerinin kaç yaşında olduklarını tahmin etmemi” istediler.

Bende: Majesteleri ancak 50 yaşında olsalar gerek dedim.

Majesteleri (Padişah) başını açarak: Ben 52 yaşındayım ama gördüğünüz gibi saçlarım hâla simsiyah. Başkalarından bu yaşta saçlar ya dökülür ya da kırılır.

Ben, bunun oldukça ender rastlanan bir durum olduğundan bahsettikten sonra, kendileri gibi hayır seven ve çalışkan hükümdarların tesis ettikleri sağlık müesseseleri ile yalnız kendi tebaasına değil, bütün insanlığa büyük hizmette bulduklarını belirterek, inşallah bunu bundan sonraki kuşakların da böyle takdir edeceklerini ümit ettiğimi ifade ettim.

Majesteleri (Padişah): Uzun zamandan beri Fransızca öğrenmeğe gayret ediyorum, ama devlet işlerinin çokluğundan ötürü bunu ilerletmem bir türlü mümkün olmuyor, dedikten sonra, bana tahsis ettikleri evden ve techizattan ve atlardan memnun olup olmadığımı sorduktan sonra, artık benim de İstanbul'dan bir hanım kızla evlenmemi arzu ettiklerini ishar ettiler.

Ben de, Majestelerinin bana tahminlerimde fevkinde çok şeyler ih-san ettiklerini bunun için müteşekkir ve bahtiyar olduğumu belirttim ama, evlenmekle ilgili soru beni şaşırttığı için ve hazırlıksız olduğumdan o anda cevap veremedim.

Majesteleri (Padişah): Hizmetlerime teşekkürlerinin bir ifadesi olarak bana yakın bir zamanda nişan tevcih edeceklerini ifade buyurdular.

Ben teşekkür anlamına önlerinde eğilirken Rıza Bey bana, huzurdan çıkabileceğimizi işaret etti.

Majesteleri (Padişah) ben çıkarken beni dostça selamlarken “Kendini-ze hemen evlenebileceğimiz bir hanım bulun” diye tavsiyede bulundu.”³

Viyana’da bulduğumuz 3 Şubat 1839 tarihli bu vesikadan anlaşılacağı üzere Dr. Neuner’in İstanbul’a gelir gelmez sadece eczacılığın ve sağlık tesislerinin reformu için değil, aynı zamanda karantina teşkilâtı ile ilgili fikirlerine padişah II. Mahmud’un büyük ehemmiyet verdiği görülmektedir.

Biz de, Başbakanlık Arşivi’ndeki (Zilkade 1254) Ocak 1839 tarih ve K.2536 numaralı arşiv vesikasına göre Meclis-i Tahaffuz’da M. Hıfzı Paşa’nın nezareti esnasında Karantinalar Direktörü Avusturyalı Dr. Neuner, Dr. Bernard, Viyana Tıp Fakültesi ve Tıp cemiyeti üyesi Dr. J. W. Mac Carthy, Dr. Marchand ve Dr. Franceschi’nin çalıştığını görüyoruz.⁴

Viyana’da bulduğumuz 3 Şubat 1839 tarihli bu belgede bahis konusu olan Dr. Neuner’in eczanelerin ve ilaç dağıtımının reformu ile ilgili Türkçeye de çevrilen plânının Sultan’a sunulduğu ve bütün sağlık işlerini inceleyecek bir komisyonun kurulduğu, ama Neuner’in İstanbul’a gelişinden beş ay sonra Sultan II. Mahmud’un hastalığının ağırlaşmaya başlaması ile, Dr. Neuner’in Sultanla görüşmelerinin engellenmeye çalışıldığı, Viyana’da 1849’da yayınlanan Constant von Wurzbach’ın “*Biographische Lexikon*” isimli biyografik eserinde belirtilmektedir. Bu eserde bahsedilen Dr. Neuner’in eczaneleri ve ilaç dağıtımının reformu ile ilgili Türkçeye çevrilen plânını İstanbul’daki arşivlerde aramamıza rağmen şimdiye kadar elimize geçmedi. Ama Takvim-i Vekayi’in 6 Rabiülâhir 1255 yani 19 Haziran 1839 tarihli sayısında Sultan II. Mahmud’un Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’yi Dr. Neuner, Hekimbaşı Abdülhak Molla ve diğer zevatla 14 Mayıs 1839’da ziyaretine ait bir habere rastladık. Bu haber, 14 Mayıs 1839’da Sultan II. Mahmud tarafından Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye’nin açıldığı şeklindeki iddianın yanlışlığını göstermesi bakımından da çok önemli. Bu yanlışlığı şöyle başladı: Dr. Osman Şevki Uludağ E.de Cadalvene’in, *Deux années de l’histoire d’Orient* (1839- 1840) adlı yayınına dayanarak Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye’nin 14 Mayıs 1839’da

³ Bu 3 Şubat 1839 tarihli belge, Viyana’da Haus, Hof und Staats-Archiv’de bulunmaktadır.

⁴ Bedi N. Şehsuvaroğlu, “Türkiye Karantina Tarihine Giriş IV.”, *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, cilt 22 (1959), s. 320-321.

açıldığını 1940'daki bir makalesinde iddia etti.⁵ E.de Cadalvene ve E. Barrault'un ortak yayınında bu husus şu iki cümle ile ifade edilmekte: "Mart başından itibaren Sultan'ın hastalığı bahis konusu oldu. Halk arasına her çıkışında daha iyi belli oluyordu. 14 Mayıs'ta (1839) Galatasaray'daki Tıbbiye Mektebi'nin açılışına riyaset ettiğinde, yüz ifadesindeki çöküş merasimde bulunanların gözünden kaçmamıştı."⁶ Ama Takvim-i Vekayi'nin 19 Haziran 1839 (6 Rebiülâhir 1255) sayısında yer alan aşağıda biraz sadeleştirilerek verdiğimiz metinde Tıbbiye'nin açılışından söz edilmediği ve Sultan II. Mahmud'un bilakis işletmede olan, hastaların bile tedavi edildiği Galatasaray'daki Tıbbiye'yi okul talebelerinin padişahın iltifatına nail olma isteği üzerine 14 Mayıs 1839'da yaptığı bir ziyaret olarak anlatılmakta:

"Padişah Hazretleri özellikle çeşitli fen okulları inşa ettirip, bunlara öğrenci yerleştirerek, sayesinde yüksek tıp biliminde lâıyık gibi öğrenilmesi için gereken itinanın gösterilmesi yolunda buyurduğu irade uyarınca Galata'daki Saray bundan önce yenilenmek suretiyle inşa edilip onarılarak Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye ismiyle adlandırılarak çok miktarda talebe yerleştirilip icab eden Arapça Farsça hocaları ve diğer memurlar tayiniyle adı geçen fende maharet ve hazakatı ile tanınan birkaç hekim ve Viyana'dan getirilip yeni okula memur tayin olunduğundan başka adı geçen fenn (tıp) için icabeden kitap ve risaleler dahi tamamlanmış olduğundan saye-i şâhânedede adı geçen okul talebesinin istek ile tıp fennini tahsile çalışmakta olmalarıyla adı geçen okul talebesinin padişahın iltifatına nail olma isteğiyle geçen ayın birinci günü olan Salı günü (padişah) (14 Mart 1839 Salı günü) bu okula teşrif buyurduktan sonra talebesinin geçişi, elbisesi, nizamı ve intizamlarına lutf ederek mütalaahane, yemekhane ve yatakhanelerini gezerek Seretibba Abdülhak Molla Efendi hazır bulunduğu halde daha önce Viyana'dan getirtilip padişahın tababeti hizmetiyle övünen Neuner adlı hekim olduğu halde yazılan yerler ile tıp ilminin tahsil olunduğu dershaneler ve fenn-i isâbe yerlerini (sargı atölyelerini) ziyaret ederek talebelerin derslerini ve sargı atölyelerindeki çalışmalarını müşahade ile okul müdürü Osman Efendi ile ders nazırı Bernard vasıtasıyla talebenin kabili-

⁵ Osman Şevki Uludağ, "Tanzimat ve Hekimlik", *Tanzimat I.*, İstanbul 1940, s. 967-968.

⁶ E. de Cadalvene ve E. Barrault, *Deux Années de l'histoire d'Orient* (1839-1840). Tome I, Paris 1840, s.296'da yer alan bu Fransızca haber şöyledir:

"... Dès les commencements de mars on s'était entretenu de la maladie du Sultan; chacune de ses apparitions publiques en avait été la révélation plus expresse. Lorsque, le 14 mai, il présida à l'inauguration de l'école de médecine à Galata Serai, le déclin de sa face impériale avait frappé tous les assistants. ..."

yetlerini övdükten sonra, bu sırada öğrencilere: “Sizlerin daima âsâyiş hal-leriniz arzu edildiğinden başka bu hayırlı hususa bu kadar akça harcan-masından ve bu büyük binanın sizlere verilip tahsisinden murad halka ve özellikle orduya çok lüzumlu olan ilm-i tababet ve fenn-i cerahatin layı-kıyla istihsal ve tamamlanması gibi hayırlı bir meseleden ibaret olduğun-dan sizler de ona göre zaman ayırarak tahsilinize çalışıp gayret ettiğiniz-den padişah sayesinde herbirileriniz ilerde gerek Devlet-i Aliyye nezdinde ve gerek halk içinde itibar sahibi olacağınızdan katiyyen şüphe olunma-mağla ...” gibi ve buna benzer hoş ve kıymetli hitabını talebeye ifade ve tebliğ ederek hastaneye giderek hastanedeki hastaların hal ve hatırlarını sorarak botanika yani nebatat bahçesini de temaşa ettikten sonra talebe ve adı geçen görevliler nail oldukları iltifata teşekkür etmişlerdir.”⁷

Takvimi Vekayi’deki bu haberde, Galatasaray’da Mekteb-i Tıbbi-ye’nin açılış merasiminden bahsedilmediği gibi, çoktan işletmede olan bu müessesede yatan hastaları ve tıp talebelerini Sultan II. Mahmud’un yan-ında Hekimbaşı Abdülhak Molla ve Saray hekimi Dr. Neuner’le 14 Ma-yıs 1839’da ziyareti anlatılmakta, hatta Sultan II. Mahmud’un burada metni verilen konuşmasının açılış konuşması niteliğinde olmadığı yani Ga-latasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye’nin açılışında yapıldığı iddia edilen fakat çok sonra Takvim-i Vekayi’nin 24 Zilhicce 1289 (1873) tarihli ve 1460 nu-maralı nüshasında yayınlanan Nutk-ı Hümayun’a benzemediği görülmek-tedir.⁸

De Cadalvene’nin yayınına dayanarak 14 Mayıs’taki II. Mahmud’un Galatasaray’ı ziyaretini Mekteb-i Tıbbiye’nin açılışı olarak kabul etmenin yanlış olacağını doğrulayan ve bu konuya açıklık getiren iki kaynak daha bulduk:

1 — Bunlardan birincisi Viyanayı 1988 ziyaretimizde oradaki Haus-Hof und Staats-Archiv’de bulduğumuz 20 Şubat 1839 tarihli ve Galatasa-ray’da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin açılışı ile ilgili belge. İstanbul’daki Avusturya Elçiliğinden diplomatik yolla Viyana’ya gönderilen haberler çer-çevesindeki bu 20 Şubat 1839 tarihli belgede, Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin törenle açılış tarihi 17 Şubat 1839 olarak şu şekilde verilmektedir:

“Saray müneccimleri tarafından uğurlu olduğu tesbit edilen 17 Şubat (1839) da, Topkapu’daki Tıp okulunun 180 öğrencisinin, Galatasaray’da

⁷ *Takvim-i Vekâyi*, Def’a 181, 6 Rebiülâhir, 1255/19 Haziran 1839, s.2.

⁸ *Takvim-i Vekâyi*, No. 1460, 24 Zilhicce 1289/22 Şubat 1873, s.3.

tesis edilen ve kurucusu Sultan'ın lakabına istinaden Adliye olarak anılan tıp ve cerrahi akademisine nakli nedeniyle yapılan açılış törenine bu tesisin en üst sorumlusu olarak Said Paşa, Maliye Bakanı Nafiz Paşa aynı kuruluşun (yani okulun) Nazırı Osman Efendi, çok sayıda yüksek rütbeli memur ve subaylar ile bazı Avrupalı hekimler ve onlar arasında bu yeni tıp ve cerrahi akademisinin organizasyonu ile görevlendirilen Avusturyalı hekim Dr. Bernard hazır bulundular. Yapılan açılış töreninden sonra bu açılışa katılan bütün zevat bu tesisin büyük salonlarından birinde, bir hoca tarafından Kur'an okunmasını dinlediler. Bu tesisin eksiklerinin tamamlanmasından sonra öğretime başlaması bilahâre Türklerin yeni yıl başlangıcı olan Mart ayının ilk günlerinde olacaktır.⁹

2 — Bulduğumuz ikinci bir kaynakta Dr. Benno Freiherr V. Toll'ün Avrupa'daki belgelere dayanarak yazdığı *Der oberste Gesundheitsrat von Konstantinopel in seiner völkerrechtlichen Bedeutung* (1838-1914) başlıklı İstanbul'daki karantina tarihini 1838'den 1914 yılına kadar inceleyen eseri oldu. Bu eserde, İstanbul'da toplanan ve 10 Haziran 1839'da bir anlaşmanın imzalanması ile biten Uluslararası Karantina Konferansı'nda, Ed. de Cadalvene'nin Fransız delegesi olarak katılarak bu anlaşmayı imzaladığından bahsediyor.¹⁰ O halde bu konferansa katılmak için sonra gelen ve onun için bulduğumuz bu Avusturya belgesinde anlatılan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 17 Şubat 1839'da detaylı olarak dinî ve mülkî merasimle açılışında bulunmayan Fransız delegesi Ed. de Cadalvene'in, bunu görmediği için kendisi İstanbul'a geldiğinde Sultan II. Mahmud'un 14 Mayıs'ta Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i ziyaretinden bir açılışmış gibi bahsederek yanlış bir beyanda bulunduğu anlaşılıyor. Ayrıca Ed. de Cadalvene ve E. Barrault'un bu eserinde II. Mahmut'un hastalığından bahsedilen bu bölümde diğer ikinci bir yanlıştın yapıldığı ve Avusturya'da Starckenbach da 19 Aralık 1808'de doğan Dr. Bernard'dan¹¹ Alman hekimisi olarak bah-

⁹ Prens Metternich'e hitaben İstanbul'daki Avusturya sefaretinden yazılan bir mesaj niteliğindeki 20 Şubat 1839 tarihli ve Stürmer imzalı bu belge Viyana'da Haus, Hof und Staats-Archiv'de bulunmakta olup, A,B,C,D pragraflarında Kaputan Paşa'dan ve Mirliva Mustafa Paşa'dan bahsedildikten sonra E paragrafında 17 Şubat (1839)'da Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin açılışına dair tercümesini sunduğumuz haberi vermektedir.

¹⁰ Benno, V. Toll Freiherr, *Der oberste Gesundheitsrat von Konstantinopel, in seiner völkerrechtlichen Bedeutung (1838-1914)* München 1922, s. 7.

¹¹ Paul Myrdacz, (Hrsg.), *Handbuch für k. und k. Militärärzte*, cilt 2, Wien 1898, s.76.

sedilmeside¹² bu kaynağın doğruluğuna itimat edilebilecek bir eser olmadığını göstermektedir.

Bu durumda diplomatik yolla İstanbul'daki Avusturya Büyükelçiliği'nden Viyana'ya, 17 Şubat'ta Mekteb-i Tıbbiye'nin açılışından hemen sonra 20 Şubat 1839'da gönderilen bir haber niteliğindeki bu belgedeki bu bilginin doğruluğundan şüphe edilmemesi gerekir. Ayrıca Avusturya kaynaklarına göre Dr. Bernard, Dr. Neuner ve eczacı Hofmann 3 Aralık 1838'de İstanbul'a geldiğine göre ve daha önce Veznecilerde Tıbhâne-i Âmire ve Cerrahhane-i Âmire 1827 yılı 14 Mart'ında açıldığına göre¹³ Galatasaray'daki bu Tıbbiyenin 17 Şubat'ta açılması daha makul bir tarih. Bu belgenin diğer önemli bir tarafıda, Topkapı Sarayı'nda Otlukçu Kışlası'ndaki Tıphane'den 180 kadar öğrencinin Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye nakledilmesinden bahsetmesidir. Böylece, tedrisatın başlamasından dört sene sonra 1843'te Galatasaray'da Mekteb-i Tıbbiye'den ilk mezunların Padişahında hazır bulunduğu ilk mezuniyet töreninden öncelere ait mezuniyet diplomalarına rastlanmasının,¹⁴ bu ara mezunların bu belgede Topkapı Sarayı'ndaki Otlukçu Kışlası'ndaki Tıphane'den Galatasaray'a nakledildiğinden bahsettiği 180 öğrenciden yukarı sınıfta bulunanlar olduğu hakikatini de ortaya çıkarmaktadır.

Viyana'da, Haus, Hof und Staats-Archiv'deki Dr. Neuner ile ilgili 14 Ağustos 1839 tarihli (Nr.CCCLVI. lit.G.) diğer belge ise Avusturya'nın İstanbul'daki Büyükelçiliği'nden Büyükelçi Stürmer imzasıyla Prens Metternich'e hitaben yazılmış. Bu belgede, bununla ilgili olarak bir evvelki ayın, yâni Temmuz'un 24'ünde bildirilen (Nr. CCCLI. lit.C.) nolu habere ilave

¹² E. de Cadalvene, ve E. Barrault, *Deux années de l'histoire d'Orient* (1839-1840). Tome I, Paris 1840, s. 297'de Dr. Bernard hakkındaki bölüm şöyle. "...La translation de l'école à Galata Serai était le signal d'une sorte de restauration de cet établissement qui tombait en décadence. Son avenir paraissait assuré entre les mains de M. Bernard, docteur allemand, qui en a conservé la direction. ..."

30 Ekim 1806'da Avusturya'da Cilli'de doğan Dr. Neuner'den de aynı şekilde, s.299'da yanlış olarak Alman doktoru olarak bahsedildiği görülmektedir.

¹³ Vezneciler'de Tulumbacıbaşı Konağı'nda Tıphane-i Âmire ve Cerrahhane-i Âmire'nin 15 Şaban 1242 (14 Mart 1827)'de açılışına dair daha geniş bilgi için bkz., Feridun Nafiz Uzluk, *Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi*, Ankara 1954, s.52-61.

¹⁴ Eczacı Ahmed Mustafa Efendi'nin diplomasının 10 Ramazan 1256 (7 Kasım 1840), Eczacı Süleyman Efendi'nin diplomasının 20 Şevval 1256 (18 Aralık 1840) tarihlerini taşıdığı Naşid Baylav hoca tarafından ileri sürülmüştür. (Naşid Baylav, *Eczacılık Tarihi* İstanbul 1968, s. 208-213.

olarak Dr. Neuner'in mukavelesi gereği, kendisinin Viyana'ya dönmesinden sonra, üye olarak vazife yaptığı Osmanlı Sağlık Konseyi'ndeki hizmetlerinden dolayı alacağı 10.000 Piasterlik ücreti ile, Sultan'ın kendisine hediye ettiği eşyalar, gümüşler, atlar ve kendisine tevcih ettiği Osmanlı Nişanı bu ayın 12'sinde Viyana'ya giden Pallatz aracılığı ile kendisine (Dr. Neuner'e) gönderildiği belirtilmektedir. Bu işin Dr. Neuner'in burada olmasına rağmen bu şekilde halledilmesinde elçilik tercümanı Bay Von Adelburg ve Sadrazam Hüsrev Paşa'nın gayretlerinin büyük olduğuda belirtilmektedir.¹⁵

Viyana'lı ünlü tıp tarihçisi Max Neuburger'in bir makalesinde¹⁶ belirttiği gibi "Sultan Mahmud II'nin ölümünden sonra plânlarını gerçekleştirme ümidlerini kaybeden Dr. Neuner yeni Sultan tarafından mukavelesinin yenilenmesi teklifine rağmen 1839 yılı Ağustosunda ülkesine döndü. Bulduğumuz yukarıdaki belgeye göre de Dr. Neuner'e ait eşyalar gümüşler, atlar, bâki kalan ücreti ve padişahın tevcih ettiği nişan, Padişah II. Mahmud 1 Temmuz da ölmüş olmasına rağmen, 12 Ağustos'ta Viyana'ya Dr. Neuner'e verilmek üzere gönderilmiş. Dr. Constant Von Wurzbach'ın "*Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*" isimli Viyana'da 1869'da yayınlanan dev biyografik eserinde Dr. Neuner'e ait bölümde ise Dr. Neuner'in 12 Ağustos 1839'da İstanbul'dan ayrılarak Viyana'ya gittiğini ve yeni Sultan Abdülmecid'in Dr. Neuner'e tevcih ettiği "Nişan-ı İftihar" nişanının iki ay sonra Viyana'da kendisine ulaştığını belirtmektedir. Aynı kaynakta, Dr. Neuner'in Viyana'da, İstanbul'a gitmeden önce Viyana'daki askeri tıbbiye Josephinum'daki teorik tıp üzerine olan hocalık görevine tekrar döndüğü, bir süre sonra da İmparatorluk 4. Topçu Alayı'nın hekimliğine tayin edilerek, 1841 yılı başında Leoben şehrinde bu alaydaki görevine başladığı belirtilmektedir. Ayrıca bu görevde Dr. Neuner'in kendisini pek mesud hissetmediği ve kalbindeki bir rahatsızlık nedeni ile yolda giderken 27 Ocak 1842'de öldüğü, bunun nedeninin doğuştan kalbinin normalden çok küçük, bir çocuğunki kadar olmasının nedeni olduğu aynı kaynakta belirtilmektedir.¹⁷ Dr. Neuner öldüğünde 35

¹⁵ Bu 14 Ağustos 1839 tarihli belge Viyana'da Haus, Hof und Staats-Archiv'de Nr. CCCLVI. lit.G.'de bulunmaktadır.

¹⁶ Max Neuburger, "Österreichische Ärzte als Pioniere der wissenschaftlichen Medizin und Sanitätswesen in der Türkei (1839-1856)," *Wiener medizinische Wochenschrift*, Nr.38(1917), Sp.1685-1686.

¹⁷ Constant Von Wurzbach, *a.g.e.*, s.296.

O tarihte İstanbul'da görev alan Dr. Lorenz Rigler'in 1852'de Viyana'da yayınlanan bir yazısında Dr. Neuner'in 1840'ta Avusturya'ya ruhî bir hastalığa müptela olarak

yaşında idi. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Dr. Neuner'in vefat ettiği Leoben şehrinin kilisesinin bahçesine defnedildiği ve mezarının taşının üstünde bir dostunun kaleme aldığı şu ibare yer almaktadır:

“İm fernem Stambul fand er Ruhm und Orden, in seiner Heimat fand erdieses Grab.” “Uzak İstanbul'da şöhret ve Nişan'a erişti, ama Vatanından bu mezarı buldu.”¹⁸

SONUÇ:

Viyana'da Haus, Hof und Staats-Archiv'de bulduğumuz yeni belgeler ışığında; 3 Aralık 1838'de Viyana'dan İstanbul'a gelen Dr. Jakob Neuner'in İstanbul'dan 12 Ağustos 1839'da ayrılışına kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık işlerinin ve bilhassa eczacılığın reformu ile ilgili çalışmaları hakkında daha detaylı bilgilere sahip olduğumuz gibi, Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin törenle açılışının 17 Şubat 1839 da yapıldığı anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar yanlış belgelere dayanılarak 14 Mayıs'ta kutlanılan Eczacılık Bayramı'nın 17 Şubat'ta kutlanması gerektiği hakikatide, Viyana'da Haus, Hof und Staats-Archiv'de bulduğumuz 20 Şubat 1839 tarihli belgede Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 17 Şubat 1839 da açılışının açık ve seçik bir şekilde belirtilmesinden anlaşılmaktadır.

AUSTRIAN ARCHIVAL DOCUMENTS CONCERNING REFORMATIVE EFFORTS FOR PHARMACY BY DR. NEUNER IN THE OTTOMAN EMPIRE; AND ALSO ABOUT THE INAUGURATION DAY (FEBRUARY 17th 1839) OF THE IMPERIAL SCHOOL OF MEDICINE AT GALATASARAY.

SUMMARY

Through the lights shed by the new documents we found at Haus, Hof und Staats-Archiv in Vienna, we possess more detailed-information concerning the health affairs, particularly the efforts for the reformation in pharmacy in the Ottoman Empire during the period beginning with Dr.

döndükten sonra beyin Apoplexie'sinden öldüğü kaynak gösterilmeden belirtilmektedir. Bkz., *Wiener medizinische Wochenschrift*, 2. Jg., Nr.39 (1852), Sp. 675-678.

¹⁸ Constant Von Wurzbach, *a.g.e.*, s.296.

Jakob Neuner's arrival in İstanbul on December 3rd 1838 until his departure on August 12th 1839. In view of these documents it appears that the Imperial School of Medicine at Galatasaray was inaugurated with ceremonies on February 17th 1839.

The foundation day of modern pharmaceutical education in the Empire should therefore be celebrated on February 17th instead of on May 14th. It has been clarified that according to the document at Haus, Hof und Staats-Archiv in Vienna dated February 20th 1839, the Imperial School of Medicine was inaugurated on February 17th 1839.

Belge 1:

Dr. Neuner'in, Padişah II. Mahmud'la perişan haldeki eczanelerin durumunu reform için yaptığı görüşmeyi bildiren Viyana'ya gönderdiği 3 Şubat 1839 tarihli raporun Almanca metni: (Bu belgenin aslı Viyana'da Haus, Hof und Staats-Archiv'dedir).

Abschrift eines Berichtes des Großherrlichen Leibarztes Dr. NEUNER an den k.k. Internuntius. 3 Februar 1839.

Vor kurzem hatte ich gelegentlich RIZA-BEY¹ auf das für das öffentliche Gesundheitswohl und das Ärarium höchst nachtheilige bisher gepflogene System der Medikamenten-Regie aufmerksam gemacht, worauf er mich aufmunterte, einen Plan für Verbesserung dieses höchst wichtigen Zweiges der Staatsverwaltung zu verfassen. Am 28. Jänner theilte ich ihm mündlich das Skelett des benannten Planes mit, worauf RIZA-BEY, damit sehr zufrieden, sogleich zu Seiner Majestät eilte, um Selbe hievon zu benachrichtigen, während er mich seine Rückkunft erwarten ließ. Kaum verflossen 10 Minuten, als RIZA BEY zurückkehrte und mir auftrug, mich zu S/eine/r Majestät zu verfügen, welche, in einem, einfachen türkischen Gehrocke auf einem Stuhle sitzend, beim meinem Eintritte in das Gemach auf das freundlichste und herablassendste mir näher zu treten winkten und mir die Hand, den Puls zu, fühlen, entgegenstreckten, was ich auch durch eine Minute tat.

S/eine/ M/ajestät/: "Ich glaube mich etwas verkühlt zu haben."

Ich: "Im Pulse ist keine Störung Allerhöchst Ihres Befindens wahrzunehmen."

(MESSIK², der bisherige Hofapotheker, machte den Dolmetsch.)

S/eine/ M/ajestät/: "Ich bin mit Ihrem Plane sehr zufrieden und möchte, daß Sie von nun an meine Spitäler und Apotheken öfters unter-

suchen und dieselben beaufsichtigen, wozu Sie auch meine übrigen Hofärzte, als MACCARTHY,³ CONSTANTINI⁴ etc., wenn Sie es für nötig finden, zuziehen können.”

Ich antwortete durch eine leise Verbeugung.

S/eine/ M/ajestät/: “Stürmen Sie nicht sehr bei den behufs der Quarantaine vorzunehmenden Umwälzungen des gegenwärtigen Zustandes.”

Ich: “Wir sind alle von der Notwendigkeit der hierbei zu beobachtenden Vorsicht durchdrungen, doch dürfen wir uns andererseits auch nicht von der Pest übereilen lassen, daher es nothwendig ist, jene Maßregel auf das schnellste zu ergreifen, die wenigstens die Hauptstadt einigermaßen sichern und der Verbreitung der Pest von den betroffenen Orten aus wo möglich Grenzen setzen.”

Seine Majestät äußerte sich hiemit befriedigt.

S/eine/ M/ajestät/: “Für wie alt halten Sie mich?”

Ich: “Für 50 Jahre alt, E/ure/M/ajestät/.”

S/eine/M/ajestät/: das Haupt entblößend: “Ich bin 52 Jahre alt, allein sehen Sie, meine Kopfhare sind noch sämtlich schwarz, während sie gewöhnlich in meinem Alter grau werden und auszufallen pflegen.”

Ich: “Dieses ist allerdings eine Seltenheit, gibt uns allen aber zugleich die schöne Hoffnung, daß ein Monarch, der durch die gemeinnützigsten Anstalten nicht nur den Dank seines Volkes, sondern auch den der ganzen Menschheit sich verdient hat, und den vielleicht erst die Nachwelt im ganzen Umfange zu würdigen verstehen wird, noch lange uns werde erhalten werden.”

S/eine/ M/ajestät/: “Ich bin schon lange daran, Französisch zu lernen, allein die vielen Geschäfte lassen mir hierzu keine Zeit. Wie sind Sie mit Ihrem Hause, dessen Einrichtung und den Pferden, die ich Ihnen ausgesucht habe, zufrieden? — Sie müssen nun auch heiraten, ich wünsche es, und zwar ein Mädchen von Konstantinopel.”

Ich: “E/ure/ Majestät haben mir mehr gegeben, als ich nur immer hoffen durfte, ich danke E/urer/M/ajestät/ vielmal dafür und fühle mich hier ganz glücklich.” — Den letzten Punkt berührte ich nicht, da er mich etwas überrascht hatte und eine Antwort darauf für den Augenblick mir fehlte.

S/eine/M/ajestät/: “Ich werde Ihnen nächstens, zum Zeichen meiner Zufriedenheit, die Dekoration verleihen.”

Ich antwortete durch eine tiefe Verbeugung. RIZA BEY bedeutete mir nun, daß ich abtreten könne.

S/eine/M/ajestät/: beim Abgehen mich freundlich grüßend: "Sehen Sie, daß sie bald eine Frau bekommen."

Belge 2:

İstanbul'da Galatasaray'da tesis edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 17 Şubat 1839'da dinî ve mülkî törenle açılışını bildiren, 20 Şubat 1839 da Avusturya Büyükelçiliğinden Stürmer imzası ile Prens Metternich'e gönderilen raporun Almanca metni (Bu belgenin aslı Viyana'da Haus, Hof und-Staats-Archiv'dedir).

Konstantinopel, 1839 Februar 20

Durchlauchtig Hochgeborner Fürst,

A. Der Kapudan Pascha ist, nachdem er sich seiner Aufträge entledigt, von den Dardanellen wieder abgereist und hat sich nach Gemlik begeben um ein soeben vollendetes Linienschiff, welches vom Stapel gelassen werden soll, in Augenschein zunehmen. Er wird binnen kurzem in der Hauptstadt zurückerwartet.

B. An der Stelle des zum Kommandanten der Dardanellenschlösser ernannten Hadschi Aly Pascha ist der Miri Liwa Mustafa Pascha zum Nazir von Tophana erwählt worden.

C. Infolge großherrlichen Befehls hat der Malie Naziri (Finanzminister) Nafiz Pascha die Oberaufsicht über den Bau des neuen Palastes der Hohen Pforte übernommen.

D. Der bisher von Mustafa Kiani Bey geführte Vorsitz im Verein für gemeinnützige Einrichtungen ist dem Musteschar Sarim Efendi, ehemaligen Botschafter in London, übertragen worden.

E. Am 17. dieses, einem von den Astrologen als glücklich bezeichneten Tage, erfolgte die Übersiedlung der hundertachtzig Zöglinge der Schule von Topkapu zu Konstantinopel, in die in Galata Serai errichtete medizinisch-chirurgische Akademie, nach dem Beinamen des Sultans Adlie genannt. Der bei diesen Anlasse begangenen religiösen Zeremonie wohnten der Said Pascha, als oberster Chef dieser Anstalt, dann ihr Finanzminister Nafiz Pascha, der Nazir derselben Osman Efendi, mehrere Beamte und Offiziere und einige europäische Ärzte, darunter der mit Organisation der neuen Akademie beauftragte k.k. Oberarzt Dr. Bernard bei. Nach vollzogener Feierlichkeit, begaben sie sich sämtlich in einen der

geräumigen Hörsäle, wo der Lehrer der arabischen Sprache einige Stellen aus dem Koran vorlas. Die Eröffnung der Schule kann wegen noch nicht ganz vollendeter Einrichtung erst mit dem neuen türkischen Jahre, d.i. in den ersten Tagen des Monats März beginnen.

F. Im öffentlichen Gesundheitsstand ist keine Veränderung eingetreten.

Genehmigen Eure Durchlaucht den Ausdruck meiner tiefen Verehrung.

Stürmer

Belge 3:

Dr. Neuner'le ilgili 14 Ağustos 1839 tarihli belgenin Almanca metni (Bu belgenin aslı Viyana'da Haus, Hof und-Staats-Archiv'dedir).

Nr. CCCLVI. Lit. G.

39 aug 14.ber

Bujukdern 14. August 1839

An Seine Durchlaucht den Herrn Fürsten von Metternich
Durchlauchtig Hochgeborner Fürst.

Im Nachhange zu meinem gehorsamsten Berichte Nr. CCCLI. Lit. C. vom 24. v.M. habe ich die Ehre den mir vom ersten Internuntiaturs-Dolmetsch von Adelburg über die zu Gunsten des k.k. Oberarztes Dr. Neuner gemachten Einschreitungen erstatteten Bericht Eurer Durchlaucht abschriftlich zur hochgefälligen Einsicht zu unterlegen. Hochdieselben werden daraus zu entnehmen geruhen, daß besagter Arzt außer der ihm kontraktmäßig gebührenden Besoldung, noch eine Gratifikation von 10.000 ??? für die im Sanitätsconseil, dessen Mitglied er war, geleisteten Dienste erhielt, daß die ihm vom verstorbenen Sultan zugewiesene Einrichtung, Silberzeug und Pferde u.s.w. ihm als Geschenk überlassen, und außerdem noch das großherrn ??? Nischan zugeführt wurde, welches, da er am 12. Dieses über Pallatz nach Wien abgereist ist, ihm mit Nächster nachgesandt werden soll.

Dieses für Dr. Neuner so erfreuliche Resultat ist dem Eifer der Herrn von Adelburg und der freundschaftlichen Willfährigkeit des Großwesirs Chozrew-Pascha zu verdanken ohne welche genannter Arzt sich wahrscheinlich mit den vertragmäßigen Bedingungen hätte zufriedenstellen müssen.

Genehmigen Eure Durchlaucht den Ausdruck meiner tiefen Verehrung.

Stürmer

Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 17 Şubat 1839'da açılış dönemine ait durumu M. Féraud'un o tarihlerde çizdiği İstanbul panoramasında (sağ üst köşede) görülmektedir. (Prof. Dr. Semavi Eyice'nin özel arşivinden).

